

Oecumenisch Forum voor
Katholiciteit

De katholiciteit van de kerk

Een beschouwing van het
convergentiedocument 'The Church,
towards a common vision' vanuit het
aspect van katholiciteit

OFK
Amersfoort 2017

De katholiciteit van de kerk

Een beschouwing van het
convergentiedocument

'The Church, *towards a common vision*'
vanuit het aspect van katholiciteit

2

INHOUD

Voorwoord	4
Katholiciteit als uitgangspunt voor de beschouwing van het 'Church'-document	7
Katholiciteit en apostoliciteit	8
Katholiciteit en communio	9
De kerk als gemeenschap van gelovigen en als Lichaam van Christus staat gericht op de voltooiing van de schepping	10
De relatie van een ecclesiologie van communio en Gods zending	12
Eucharistie als kerk-stichtend gebeuren	14
Het ambt	15
Woord en Geest, Schrift en Traditie	16
Diakonie als waarachtigheids criterium van de kerk in de wereld	17
Het ene Verbond	19

Voorwoord

'The Church *Towards a Common Vision*' (WCC, Faith and Order Paper 214) is een van de belangrijkste oecumenische documenten die de laatste jaren verschenen zijn. Het is in 2012 door het Centraal Comité van de Wereldraad van Kerken aangenomen en vervolgens aan de kerken toegestuurd met het verzoek erop te reageren. De afdeling 'Faith and Order' heeft met dit document een volgende stap gezet op de weg die werd ingeslagen met de publicatie van dat andere document dat de laatste decennia het theologische denken zo grondig heeft beïnvloed: 'Baptism, Eucharist and Ministry' (Faith and Order Paper 111, 1982). 'The Church' is dan ook meer dan zomaar een studietekst. Het is de uitdrukkelijke bedoeling van de tekst richtingen aan te geven voor de toekomst van de Oecumene. Het wordt een convergentietekst genoemd omdat theologische inzichten uit zeer diverse hoeken van het wereldchristendom erin worden samengebracht en een oprechte poging wordt ondernomen deze inzichten te integreren tot één gemeenschappelijke visie op de kerk.

Er was grote behoefte aan deze reflectie op aard en wezen van de kerk. Velen zijn ervan overtuigd dat de

ecclesiology een sleuteldiscipline is bij het werken aan de eenheid van de christenen. Ook wij, het Oecumenisch Forum voor Katholiciteit, delen die overtuiging. Bovendien denken we goede argumenten te hebben voor het feit dat die eenheid zal groeien door het bevorderen van de katholiciteit van de kerk. Dat hebben we ook in het 'Katholiek Appel' (2011)¹ duidelijk willen maken. Sinds de publicatie ervan heeft de groep zich verder georganiseerd als een studiegroep van theologen uit een grote diversiteit aan kerkelijke tradities. Het Forum wil een inspirerende ruimte zijn waar deze theologen samen nadenken over het bevorderen van de katholiciteit van de kerk, die gezien wordt als haar vermogen om eenheid en verbondenheid te bewerken.

Tegen deze achtergrond is het meteen duidelijk waarom het Forum dit belangrijke document wilde bestuderen en waarom het OFK het resultaat van zijn reflectie aan medechristenen wil aanbieden. Als het Forum met deze brochure een impuls zou kunnen geven om het 'Church'-document binnen de kerken nog meer aandacht te geven en tegelijk verder kritisch uit te diepen, dan is het in zijn opzet geslaagd. Het Forum ziet zijn bijdrage als complementair aan de reactie die het eerder samen met de Katholieke

¹ Het 'Katholiek Appel' is de beginselverklaring bij de oprichting van het Oecumenisch Forum voor Katholiciteit. Het is tevens een oproep tot ondersteuning van de inzet voor de katholiciteit van de kerk.

Vereniging voor Oecumene heeft gepubliceerd² en aan de reflectie die in het kader van de Beraadsgroep 'Geloof en kerkelijke Gemeenschap' van de Nederlandse Raad van Kerken plaats vindt.

Op de feestdag van de Heilige Augustinus
28 augustus 2017

+ Dr. Joris Vercammen,

Oud-katholiek aartsbisschop van Utrecht, voorzitter
van het Oecumenisch Forum voor Katholiciteit.

² In het themanummer over 'The Church' van Perspectief , 2015-29, 58-62. Ook te vinden op <http://forumkatholiciteit.nl/2015/12>

Katholiciteit als uitgangspunt voor de beschouwing van het 'Church'-document³

Het Oecumenisch Forum voor katholiciteit (OFK)⁴ is gericht op de katholiciteit van de kerk als kwalitatief begrip van kerk-zijn, behorend tot de *notae ecclesiae* die deel uitmaken van de geloofsbelijdenis van de kerk. Katholiciteit is primair een theologische kwaliteit van een lokale kerk als kleinste eenheid waarin de volheid van kerk aanwezig is. Deze is gegrond in een trinitarisch-soteriologische zelfopenbaring van God in Jezus Christus en in de Heilige Geest. In beginsel worden daarmee ook de verbondenheid van lokale kerken, c.q. geloofsgemeenschappen en hun principiële eenheid geïmpliceerd. Een kerk is katholiek wanneer zij bestaat in eenheid en verbondenheid met andere kerken. Het is die openheid die het kwantitatieve aspect van de katholiciteit van een kerk bepaalt. Ook al is de kerk als zodanig gericht op en verwijst zij naar een werkelijkheid die haar overstijgt, zij is slechts voorhanden als de concrete gestalte van de kerk in haar verscheidenheid, gebrokenheid en verlangen naar eenheid. Tegelijk is zij geschonken realiteit als het ene lichaam van Christus, een werkelijkheid die ruimer is dan onze definities. Het is die geschonken realiteit die haar sacramentaliteit, in wezen en in bediening, uitmaakt als werkzaam teken van Gods zending voor de wereld.

³ Deze term verwijst naar *The Church, towards a common vision*, WCC Publications 2013; de convergentietekst over de Kerk uitgegeven door de Wereldraad van Kerken.

⁴ Zie voor meer informatie over het OFK de site forumkatholiciteit.nl

Het formele aspect van katholiciteit bestaat met name in de ordening van bedieningen en functies als episkopè, ambten, jurisdictie, leergezag en in de ordening van de relaties tussen de kerken. Het is duidelijk dat deze ambten, functies en bedieningen in de verschillende kerken anders geordend zijn. Ook is het begrip lokale kerk niet eenduidig. In katholieke ecclesiologische zin wordt er een diocees mee aangeduid. Voor de kerken binnen de PKN zal de classis als lokale kerk gelden. De kerk als geheel bestaat dan uit een *communio* van lokale kerken. Catholiciteit ten volle bestaat in de eenheid van de kerken.

Katholiciteit en apostoliciteit

De middelen waarin God zich in de kerk openbaart zijn de verkondiging van het Woord en de bediening van de sacramenten of met andere woorden in: *martyria*, *leitourgia*, *koinonia* en *diakonia*. Deze worden gerealiseerd in een door de doop gecommitteerde gemeenschap, een gemeenschap die gebonden is aan bepaalde voorwaarden en waarbinnen concrete personen verantwoordelijkheid dragen. De zending in verantwoordelijkheid van Christuswege krijgt gestalte in het ambt binnen de kerk. Daarom kan het ambt sacramenteel genoemd worden. Zo was het in de Oude Kerk een waarborg voor haar authenticiteit en op die wijze is de apostoliciteit van de kerk ook verbonden met haar katholiciteit. Catholiciteit en apostoliciteit kennen een historische verankering in concrete geïnstitutionaliseerde gestalten die de dienst

van Woord, sacrament en opzicht regelen, hoe verschillend de positionering hiervan in de onderscheiden kerken ook is. Deze ordeningen ten dienste van de zending van de kerk komen tot stand door de werking van de Geest. De aspecten van katholiciteit en apostoliciteit zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden.

Katholiciteit en communio

De tekst van 'The Church' komt in hoge mate tegemoet aan deze visie op de katholiciteit van de kerk. Met de door de doop gegeven 'communio' als uitgangspunt - met ruimte voor hen die zich door Gods liefde aangetrokken weten- en de eenheid van alle christenen als logische consequentie daarvan biedt de tekst een stevige basis aan ieder die de ogen gelovig wil openen om in de kerk meer te zien dan een vereniging van mensen met eenzelfde religieuze overtuiging en levensbeschouwing. Wat christenen van andere gelovigen onderscheidt is trouwens de principiële eenheid van alle leerlingen van Jezus Christus over de hele wereld. Het feit dat zij samen 'kerk van Christus' zijn – en het feit dat men vanaf het moment van de doop tot die wereldwijde kerk behoort – behoort tot het hart van het christelijk geloof zelf. Zonder 'kerk', in deze alle gedoopten omvattende en dus 'katholieke' betekenis, verwordt het christen-zijn tot een individuele overtuiging zoals er vele te vinden zijn. Katholiciteit in de oorspronkelijke kwalitatieve, en ook kwantitatieve, zin verwijst naar het samenbrengen van alle gaven die in alle (lokale) kerken te vinden zijn tot een werkzaam teken van heil voor de schepping en

de mensheid. Het is de 'communio in de kerk' die haar tot een voorteken maakt van het Rijks Gods, die allesomvattende eenheid-in-verscheidenheid waartoe de hele mensheid en de gehele schepping geroepen is. Met andere woorden: in haar communio maakt de kerk de intentie duidelijk die in de schepping als ziel en bedoeling te vinden is.

De kerk als gemeenschap van gelovigen en als Lichaam van Christus staat gericht op de voltooiing van de schepping

Het is precies dit communio-aspect dat onmiddellijk verwijst naar de goddelijk-menselijke realiteit van de kerk, zoals die ook in het document wordt benoemd en verwoord. Het gaat er dus niet om dat de kerk een heilige onaantastbaarheid zou bezitten die uit haar aard erop gericht is om elk kritisch geluid al van te voren te weren of onschadelijk te maken. De opdracht tot eenheid van de kerk beoogt gebrokenheid te boven te komen en staat gericht op de verzoening die uiteindelijk de gevolgen van de zondeval overbruggen kan. Een verzoening die niet door menselijke inspanning tot stand komt, maar die het werk is van de Geest. Kritische geluiden die de zondigheid van de kerk aan de kaak stellen, moeten daarbij gelovig ontvangen worden als een profetisch protest en als een appel dat evenzeer door de Geest ingegeven wordt. Daarom wordt in het 'Church'-document er ook terecht op gewezen dat het de taak van de kerk is 'bekering' te prediken en aan te zetten tot boete, vernieuwing en hervorming niet alleen van individuen maar evenzeer van instituten en structuren (bv. par.

22). De kerk wordt door het document terecht in een heilshistorisch-eschatologisch perspectief gezien en gezet. Het gaat dus om een dynamische kijk op de kerk waarbij de concrete gestalte van de kerk voortdurend in een constructieve spanning betrokken is op het eschaton. Zij is werkelijk Lichaam van Christus, maar dit is tegelijkertijd een werkelijkheid die zich voortdurend aan haar voltrekt, waarvan zij niet eigenaar is, maar die haar geschonken wordt en waarnaar zij verwijst.

Het document zet de kerk niet neer als een onveranderbaar massief blok, er wordt gesproken in termen van een groeiperspectief of een pelgrimstocht die onder de leiding van de Geest wordt ondernomen. Het document zet echter het eschaton te weinig in het licht als een blijvende uitnodiging om onze al te menselijke werkelijkheid te overstijgen en als troost voor alle keren dat mensen daarin niet slagen. Van het eschaton kan aantrekkingskracht uitgaan die gelovigen verder wil doen groeien zonder hen te frustreren door voortdurend op hun onmacht of onkunde te wijzen. Op die wijze is het eschaton een gezond kritisch perspectief dat de nodige ruimte schept. Dit is geen diachroon historisch kerkelijk ontwikkelingsmodel, maar een voortdurende oriëntatie op een werkelijkheid die in de maaltijd des Heren wordt gevierd en geactualiseerd en waarnaar in de verkondiging wordt verwezen.

De relatie van een ecclesiologie van communio en Gods zending

De communio-ecclesiologie is een benadering van de kerk die recht doet aan deze eschatologische oriëntatie van de kerk, een opdracht die haar oorsprong vindt in Gods eigen zending. Zo'n ecclesiologie stelt binnen de context van het Evangelie normen aan de kerk. De 'Missio Dei' vloeit onmiddellijk voort uit het wezen van God zelf, die gemeenschap van Vader, Zoon en Geest is (zie *The Church*, hoofdstuk I, par. 1)⁵. Hierop steunt ook de sacramentaliteit van de kerk.

Als we de kerk sacramenteel benaderen dan brengt dat met zich mee dat we belijden dat God met Gods genade kan binnenkomen in de onvolledige, onverloste gestalte van de kerk zoals die nu bestaat, en dat ook doet. Het commitment aan Gods zending is juist de openheid om deze genade te kunnen ontvangen.

Daarmee wordt allerm minst bedoeld dat de concrete historische gestalte van de kerk, als instituut of sociologische gestalte, gesacraliseerd zou worden. Maar er wordt wel *beleden* dat de kerk een sacramentele waardigheid bezit en dat God deze menselijke realiteit op een dusdanige wijze aanwendt dat zijn zending erdoor gerealiseerd wordt door de werking van de Geest. Dat is ook de kern van de

⁵ "Communion, whose source is the very life of the Holy Trinity, is both the gift by which the Church lives and, at the same time, the gift that God calls the Church to offer to a wounded and divided humanity in hope of reconciliation and healing". *The Church*, hoofdstuk I, A: The Church in the design of God.

incarnatie. Daarbij valt te bedenken dat de incarnatie ook het werk van de Geest is. De kerk is echter niet de simpele voortzetting van de incarnatie zoals die in de persoon van Jezus van Nazareth gestalte nam. Het is Jezus Christus die nu door en in de Heilige Geest aanwezig is in de kerk die tegelijk zijn lichaam in de wereld en Tempel van de Heilige Geest is⁶. Het is uiteindelijk Christus die de kerk normeert en relativeert.

Een en ander betekent ook dat er grenzen zijn aan de kerkelijke communio. Een realiteit die bepaald wordt door andere dan evangelische motieven, kun je onmogelijk nog 'kerk' noemen. Daar ligt een theologische grens.

Het behoort tot de opdracht van de gelovigen om zich met elkaar te bezinnen op wat evangelisch leven in een bepaalde tijd moet betekenen en om vervolgens aan te wijzen waar dit leven gestalte krijgt en waar dat duidelijk niet het geval is. Daar liggen theologische en ethische grenzen.

De kerk is een hermeneutische, en daarmee historische gemeenschap die in de Geest het initiatief van God ontvangt en legitiem interpreteert, waarbij het eerlijk commitment van allen aan de 'missio Dei' als een garantie wordt gezien voor de ruimte die de Geest van God geboden wordt. Dit commitment is de uitdrukking van de bereidheid om het initiatief van de werkelijkheid bij God te leggen en niet bij onszelf.

⁶ Walter Kardinal Kasper, *Wege der Einheit. Perspektive für die Ökumene*, Freiburg-Basel-Wien, 2004, 244-246.

Eucharistie als kerk-stichtend gebeuren

Het is tegen deze achtergrond dat nu de eucharistie, die eenheid van Woord en sacrament, als centraal gegeven en als heilig 'kerk-stichtend gebeuren' beschreven moet en kan worden. De 'missio Dei' wordt in de eucharistie gerealiseerd en daarom kan het niet anders of de eucharistie, als de communio van Christus met zijn gemeente, is ook het hart van de kerk. Deze visie bevrijdt de eucharistie uit een benadering die het sacramentele karakter ervan reduceert tot een herdenkingsrite die christenen met elkaar vorm geven. In de eucharistie ontmoeten hemel en aarde elkaar. Daarbij komen verbinding en verzoening tot stand. De in Christus' Naam verenigde gemeente belijdt dat deze communio een godsgeschenk is. De bedienaar is daarvan een teken, terwijl de communio van de gemeente als geheel er de vrucht van is. Zo wordt het meteen ook duidelijk hoe het ambt teken van eenheid mag en moet zijn, want Gods missie betreft precies die 'katholieke eenheid'. Het gaat erom te beklemtonen dat geloof, kerk, sacrament en ambt een eenheid vormen als teken en instrument van de eschatologische gemeenschap die wij in Christus Jezus door de Geest met God vinden. In die gemeenschap die de kerk is, is Christus als Hoofd en als Lichaam aanwezig. Beide aspecten moeten blijvend samen gedacht worden. Het is een gelukkige zaak dat het 'Church'-document deze gelovige logica volgt en beschrijft.

Het ambt

In de rol van verwijzende representatie van Christus is het ambt teken van eenheid en legt verbinding met zowel de kerk van alle tijden als met de wereldwijde kerk van vandaag en met de triomferende kerk in de hemel. De sacramentaliteit van het ambt betreft deze representatie en uiteraard niet de persoon van de ambtsdrager. Deze is een gedoopte zoals andere gedoopten, zij het geroepen tot een bepaalde, bijzondere dienst. Dit sacramentele ambt, dat niet zonder een concrete gemeenschap van gedoopten kan bestaan, speelt een belangrijke rol in de katholiciteit van de kerk, die te zien is als de gestalte van de 'missio Dei' in de wereld. Het ambt is een scharnier tussen gemeenschappen, verbinding met het geloof van vorige generaties en een representatie van de Heer. In een louter functionalistische benadering van het ambt komen deze aspecten niet aan bod. De oorzaak ligt in een crisis van de kerk, die uiteindelijk wortelt in de crisis van het Godsgeloof. In een cultuur van Godsverduistering wil het maar moeilijk lukken om 'Volk van God' te zijn. Volk van God zijn includeert nadrukkelijk ambt, sacrament en bedieningen.

Ambt en gemeenschap zijn niet te scheiden van elkaar. Wanneer ze van elkaar losgemaakt worden gaan beide op drift. Het ambt kan verworden tot een instantie die zich aan de dialoog van de communio onttrekt en slechts kan steunen op formele autoriteit. De gemeenschap kan verworden tot een religieus genootschap waaruit de innerlijke samenhang verdwijnt en ieder een eigen invulling zoekt. Wanneer

ambt en gemeenschap van elkaar worden losgemaakt komt de katholiciteit van de kerk onder grote druk te staan. Op dit punt pleit het voor het 'Church'-document dat het een brug slaat naar het BEM-rapport, waarbij het, helaas, voor het persoonlijk episkopè minder aandacht heeft dan het BEM-rapport⁷.

Woord en Geest, Schrift en Traditie

Geloof wordt middels het Woord gewekt door de werkzaamheid van de Heilige Geest. Die werkzaamheid van de Geest kunnen we ontdekken in de Schrift en aan het werk zien in de Traditie van de Kerk.⁸ Het interessante is dat deze vier realiteiten (Gods Woord, de Geest, de Schrift, de Traditie) op elkaar worden betrokken en in een bepaalde verhouding tot elkaar worden gepresenteerd. Is het zo dat de klassieke (en vermeende) tegenstelling tussen 'Schrift en Traditie' verschoven is naar een nieuwe

⁷ BEM-rapport, Baptism-Eucharist-Ministry, WCC, Lima 1982, par 37: In churches which practise the succession through the episcopate, it is increasingly recognized that a continuity in apostolic faith, worship and mission has been preserved in churches which have not retained the form of historic episcopate. This recognition finds additional support in the fact that the reality and function of the episcopal ministry have been preserved in many of these churches, with or without the title "bishop". Ordination, for example, is always done in them by persons in whom the Church recognizes the authority to transmit the ministerial commission.

⁸ The Church, par. 38: Faith is evoked by the Word of God, inspired by the grace of the Holy Spirit, attested in Scripture and transmitted through the living tradition of the Church.

verhouding? Namelijk die tussen 'Schrift en Traditie' enerzijds en het voortdurende hermeneutische proces waarvan zowel Schrift als Traditie afhankelijk zijn voor hun functioneren in een actuele context. De kerk is immers de hermeneutische gemeenschap waarin beide telkens opnieuw worden verstaan.

De vraag is dus niet meer of men de nadruk legt op de Schrift ofwel op de Traditie als vaststaand gegeven, maar eerder hoe men tegenover het verantwoord hermeneutisch omgaan met beide staat.

Diakonie als waarachtigheids criterium van de kerk in de wereld

Eenheid en universaliteit zijn met betrekking tot de menselijke gemeenschap fundamentele bijbelse categorieën die haaks staan op een (seculier) pluralisme dat door zijn maximale ruimte voor de individuele vrijheid de solidariteit en de gemeenschap ondermijnt. Oorzaak daarvan is dat in een post-moderne seculiere visie er geen universele waarheid meer bestaat als absolute referentie, maar een veelheid aan 'waarheden' die naast elkaar bestaan. Hierdoor komen gemeenschappelijk gedragen waarden onder druk te staan. Door nadruk op de individuele mogelijkheden en verantwoordelijkheden dreigen kwetsbare mensen het slachtoffer te worden van de consequenties van deze denkwijze.

Mensen zijn voor elkaar geschapen tot steun en behoud. In de christelijke leefwijze wordt christelijke waarheid gekoppeld aan waarachtigheid en solidariteit. Orthodoxie is verbonden met orthopraxie.

Daarom is de diaconale dienst van de kerk, als liefdesdienst aan de wereld, het uiteindelijke criterium voor haar waarachtigheid en haar in waarheid in de wereld zijn.

Het zal moeten blijken in hoeverre de kerk erin slaagt eenheid en verzoening tot stand te brengen, niet alleen in haar eigen gelederen, maar ook voor de mensheid als geheel. Waarheid, in deze existentiële zin, is wezenlijk een praktische zaak die in dit geval niet dogmatisch is, maar alles heeft te maken met een zich opofferende dienstbaarheid die solidariteit en gemeenschap tot stand weet te brengen⁹.

Ecclesiologie en ethiek hebben van alles met elkaar te maken. De kerk is ook een ethische gemeenschap en haar onderscheidingsvermogen is belangrijk voor de toekomst van de mens en de schepping (zie de uitwerking van Schreiter¹⁰ en zijn begrip van 'nieuwe katholiciteit'). De radicale solidariteit met de wereld en haar nood aan verlossing is een van de fundamentele aspecten van katholiciteit, die spreekt van Gods onvoorwaardelijke verbondenheid met de hele mensheid en heel de schepping.

Spreeken over 'de oecumene van het bloed'¹¹ krijgt in dit licht wel een bijzondere betekenis. Kerken vinden

⁹ Zie Walter Kardinal Kasper, *Wege der Einheit*.

¹⁰ Robert J. Schreiter, *Die neue Katholizität. Globalisierung und die Theologie*. Theologie Interkulturell 9, Frankfurt-London IKO (Verlag für interkulturelle Kommunikation), 1997, 203-225.

¹¹ Zie toespraak van paus Franciscus op 12 oktober 2016 bij een bijeenkomst van vertegenwoordigers van de christelijke gemeenschappen in de wereld en de toespraak op 28 april 2017 bij de ontmoeting met paus Tawadros II van de koptische kerk.

elkaar in de waarheid van het martelaarschap, als beeld van een radicaal getuigenis. Daarin vinden zij of ontvangen zij hun eenheid die blijkbaar al gegeven werd voorafgaand aan welke theologische dialoog dan ook (*successio martyrum*). Die eenheid kan niet anders dan aansporing en inspiratie zijn om ook de dialogen met betrekking tot de oecumene van het getuigenis en van de diakonie als radicale liefdesdienst aan de wereld serieus ter hand te nemen. Op grond hiervan is het te betreuren dat het vierde hoofdstuk van het 'Church'-document zo kort is.

Het ene Verbond

De eenheid van Gods belofte betreft zowel Israël als de gelovigen die zich christenen zijn gaan noemen. Er is vanuit Gods trouw en genade geen sprake van een verbond met Israël en een apart verbond met de volken. God is één in zijn liefde en trouw. De notie van het Verbond is daarom ook het begrip dat de kerk verbindt met Israël. Het zelfverstaan van de kerk en de herkenning van Jezus als de Christus zijn intrinsiek met elkaar verbonden en kunnen niet zonder het getuigenis van de hele Schrift. De kerk is schatplichtig aan Israël en haar gelovige traditie. In het belijden van Jezus als de Messias hebben de identiteitscheppende narratieven van Israël voor de volken een eigen betekenis gekregen die hen door Christus betreft in Gods belofte.

Zo kan ook de situatie van de ballingschap voor de kerk realiteit zijn of worden. En kunnen we in de Drie-eenheid de verbondsdynamiek herkennen van God die zijn levenwekkend woord werkzaam maakt in zijn

volk. Ook in de kerk kunnen we het messiaanse volk van God herkennen. Zoals ons duidelijk wordt gemaakt in de Schrift dat ook de volken delen in het kindschap van de Ene. Niet als een vervanging van het godsvolk Israël met zijn eigen plaats in het Verbond, maar als deelgenoot aan Gods genade.

De vraag is of het 'Church'-document het zogenoemde Oude Testament en de relatie met het Godsvolk Israël wel voldoende tot zijn recht laat komen. Daarbij moet trouwens worden opgemerkt dat zowel Israël als de Kerk leven van en onder de universele heilsbelofte van God voor de wereld en de volken.

Amersfoort, 2017

Deze beschouwing is tot stand gekomen in een aantal gesprekken van de studiegroep van het Oecumenisch Forum voor Katholiciteit en wordt als handreiking aangeboden aan de kerken in hun gesprek over katholiciteit als kenmerk van kerk van Christus zijn. Ook wordt het aangeboden aan de Wereldraad van Kerken als reactie op *The Church, towards a common vision*.

Aan het gesprek namen deel:

Ward Cortvriendt, priester

Henk Gols, predikant

prof. dr. Barend Kamphuis, predikant

dr. Hans Kronenburg, predikant

Idelette Otten, predikant

prof. dr. Marcel Sarot, diaken

Henk Schoon, priester

Hans Uytenbogaardt, predikant

mgr. dr. Joris Vercammen

Theodoor van der Voort, aartspriester

dr. Andreas Wöhle, predikant